



FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ISSN: 2181-1776

Qarshiyeva Go'zal Tovboy qizi

Samarqand davlat pedagogika instituti assistenti

O'ZBEKISTON BOSHLANG'ICH TA'LIMIDA DIFFERENSIAL O'QITISHNING HOLATI VA MUAMMOLARI

Annotasiya. Mazkur maqolada O'zbekistonda boshlang'ich ta'lim jarayonida differensial (tabaqalashtirilgan) o'qitishning dolzarbligi, amaldagi holati, asosiy muammolari hamda ularni bartaraf etish bo'yicha takliflar yoritilgan. Shuningdek, o'qituvchilarning metodik tayyorgarligi, o'quv dasturlarining mosligi va ta'lim tizimida individual yondashuvni rivojlantirish zaruriyati tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: differensial o'qitish, tabaqalashtirilgan ta'lim, boshlang'ich ta'lim, individual yondashuv, o'quvchi ehtiyoji, metodika.

THE STATE AND PROBLEMS OF DIFFERENTIATED INSTRUCTION IN PRIMARY EDUCATION OF UZBEKISTAN

Abstract. This article discusses the current state of differentiated (stratified) training in the educational process in Uzbekistan, its serious problems and proposals for their elimination. It analyzes the need to improve the methodological training of teachers, the relevance of curricula, and individual problems in the education system.

Keywords: Physical Differential education, primary education, individual approach, methodology.

СОСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМЫ ДИФФЕРЕНЦИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ В НАЧАЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ УЗБЕКИСТАНА

Аннотация. В статье рассматриваются актуальность, современное состояние, основные проблемы и предложения по их устранению дифференцированного (разделённого) обучения в системе начального образования Узбекистана. Проанализированы методическая подготовка учителей, актуальность учебных программ, необходимость развития индивидуального подхода в системе образования.

Ключевые слова: Дифференцированное обучение, начальное образование, индивидуальный подход, потребности учащихся, методика.

Kirish. Globallashuv davrida har bir bola o‘z imkoniyatlari, qobiliyati va o‘rganish sur‘atiga ko‘ra farqlanadi. Shu bois ta‘lim tizimida har bir o‘quvchining individual ehtiyojlarini hisobga olish, unga mos yondashuvni tanlash zaruriyati ortib bormoqda. Differensial yoki tabaqalashtirilgan o‘qitish — bu o‘quvchilarning tayyorgarlik darajasi, qiziqishi, qobiliyati va psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda o‘qitish uslubidir.

O‘zbekistonda so‘nggi yillarda boshlang‘ich ta‘limda ta‘lim sifatini oshirish, o‘quvchi shaxsini har tomonlama rivojlantirish, individuallashtirilgan o‘qitish tamoyillarini joriy etish bo‘yicha qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Biroq differensial yondashuvni to‘liq tatbiq etish hali to‘liq shakllanmagan tizimdir.

Asosiy qism: O‘zbekistonda differensial o‘qitishning amaldagi holati So‘nggi yillarda umumta‘lim maktablarida o‘quvchilarning bilim darajasini tabaqalashtirilgan tarzda o‘qitish bo‘yicha dastlabki tajribalar joriy etila boshlandi. Xususan, ayrim hududlarda sinflar ichida guruhlab o‘qitish, o‘quvchilarning individual topshiriqlar bilan ishlashini tashkil etish tajribalari o‘tkazilmoqda. Davlat ta‘lim standartlarida ham “o‘quvchilarga differensial yordam berish” bandi kiritilgan bo‘lib, bu o‘qituvchining har bir o‘quvchiga individual yondashuv ko‘rsatishini talab qiladi. Oliy ta‘lim muassasalarida boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonida ham bu kompetensiyalar shakllantirilmoqda[1]. Bundan tashqari, raqamli texnologiyalarni tatbiq etish orqali o‘quvchilarga moslashtirilgan topshiriqlarni berish imkoniyatlari paydo bo‘lmoqda. Masalan, ayrim maktablarda planshet va interfaol platformalar orqali o‘quvchilar darajasiga qarab mashqlar tanlanmoqda. Differensial o‘qitishning asosiy muammolari o‘tkazilgan tahlillar natijasida boshlang‘ich ta‘limda differensial yondashuvni to‘liq amalga oshirishga bir qator to‘siqlar aniqlangan. Metodik tayyorgarlik yetarli emas. Ko‘plab o‘qituvchilar differensial o‘qitishning nazariy asoslarini bilsalar-da, amalda uni dars jarayonida qo‘llashda qiyinchiliklarga duch kelmoqda. O‘quvchilarni diagnostika qilish, darajasiga mos topshiriqlar ishlab chiqish bo‘yicha tajriba yetarli emas. Resurslar va infratuzilma cheklangan. Sinflarda o‘quvchilar sonining ko‘pligi, o‘quv vositalarining yetishmasligi, darsliklarning bir xil darajada yozilganligi differensial o‘qitishga to‘sqinlik qiladi. Baholash tizimi umumiy xarakterga ega.

Hozirgi baholash tizimi o‘quvchilarning individual rivojlanish sur‘atini to‘liq aks ettirmaydi. Natijada, past sur‘atda o‘zlashtirayotgan o‘quvchilar e‘tibordan chetda qoladi [2]. Ota-onalar bilan hamkorlik sust. Differensial o‘qitish samarasi o‘quvchi, o‘qituvchi va ota-ona o‘rtasidagi doimiy hamkorlikni talab qiladi. Ammo ayrim hollarda ota-onalar

o'qituvchining individual yondashuvini to'liq qo'llab-quvvatlamaydi. O'quv dasturlarining moslashmaganligi. Darslik va metodik qo'llanmalar ko'pincha "o'rtacha o'quvchi" uchun mo'ljallangan bo'lib, kuchli yoki sust o'zlashtiruvchi o'quvchilarga to'liq mos emas. Jahonda va mamlakatimizda ta'lim barqaror taraqqiyotni ta'minlaydigan asosiy kuch sifatida e'tirof etilib, kompetensiyaviy yondashuvlar asosida ta'lim jarayonini innovatsion tashkil etish, pedagogik diagnostika metodlaridan optimal foydalanish strategiyalari samaradorligini oshirish va usullarini takomillashtirish orqali tehsil oluvchilar uchun ularning hayoti davomida sifatli ta'lim olish imkoniyatini yaratish aloxida dolzarblik kasb etmokda. Bu esa oliy ta'lim tizimida talabalarni mustaqil pedagogik faoliyatga tayyorlash sifatini takomillashtirishni ishlab chiqish zaruriyatini ko'rsatadi. Mazkur muammo yechimiga differensial yondashuv asosida ta'limni tashkil qilishning ilmiy, didaktik va texnologik jihatlarini o'rganish muhimdir. Differensial ta'lim o'quv jarayoni tashkiliy shakllaridan biri bo'lib, bunday ta'lim jarayonida o'quvchilar ma'lum bir xususiyatlariga ko'ra guruhlariga ajratiladi va shunga ko'ra o'quv jarayoni tashkil etiladi. Differensiatsiya lotin tilidan olingan bo'lib, "differentia"- farq, tabaqa ma'nolarini anglatadi.

Differensiallashtirish ta'limning asosiy belgilaridan biri bu o'quvchilarning turli xususiyatlariga ko'ra guruhlariga ajratish hamda o'quv materialini taqdim etishda har bir guruhning ushbu jihatlarini inobatga olgan holda moslashtirish, to'ldirish yoki optimallashtirishdan iboratdir.[3] Differensial ta'limda ta'lim oluvchilar quyidagi xususiyatlariga ko'ra tabaqalashtiriladi: 1. Intellektual rivojlanishiga ko'ra (IQ test bilan aniqlanadi). 2. Tafakkur turiga ko'ra. 3. Temperamentiga ko'ra. 4. Qiziqishlariga ko'ra. 5. Layoqati va qobiliyatiga ko'ra. 6. Tanlagan mutaxassisligiga ko'ra va h.k. Yuqoridagi xususiyatlariga ko'ra ta'lim oluvchilarni tabaqalashtirish uchun diagnostik tadbirlar o'tkaziladi va natijalarga ko'ra guruhlariga ajratiladi. Masalan, intellektual rivojlanishiga ko'ra uch darajaga ajratiladi: • yuqori darajaga IQ test natijalari bo'yicha 20 balddan 14-20 ball to'plagan talabalar kiritiladi. Bunday talabalar faol va nostandart, ijodiy fikrlash tarziga, ixtiyoriy diqqat hamda xotiraga ega bo'ladilar. O'rta darajaga IQ test natijalari bo'yicha 20 balddan 8-13 ball to'plagan talabalar kiritiladi. Bunday talabalar o'rta darajada analitik fikrlash tarziga ega bo'ladilar, o'quv materialini takrorlashlar natijasida o'zlashtiradilar. Quyi darajaga IQ test natijalari bo'yicha 20 balddan 8 balddan past ball to'plagan talabalar kiritiladi. Bunday talabalarda bilimlarni o'zlashtirishga bo'lgan motivatsiyaning mavjud emasligi, tez charchash, chetdan yordam kutish holatlari kuzatiladi[4]. Bunday talabalarga, odatda, o'qituvchi tomonidan bilimlarni o'zlashtirish algoritmi ham berib boriladi. Ta'lim oluvchilarni guruhlariga tabaqalashtirish shartli xarakterda bo'lib, o'zlashtirishiga ko'ra ular yuqoriroq darajaga ko'tarilishlari mumkin. Intellektual darajasi turlicha bo'lgan talabalarni guruhlariga ajratish o'qituvchidan o'quv materiallarini turlicha shakl va metodlardan foydalangan holda taqdim etishni talab etadi. Ya'ni, o'quv materialini odatda o'rta darajada o'zlashtiruvchi talabalar uchun mo'ljallanadi. O'qituvchining vazifasi ushbu materialni o'zlashtirishlari uchun yuqori va quyi darajada intellektual salohiyatga ega talabalar uchun qo'shimcha materiallar ishlab chiqishdan iborat. Ya'ni, yuqori darajada o'zlashtiruvchilar guruhi uchun qo'shimcha topshiriqlar tizimi tayyorlanadi. Past darajada o'zlashtiruvchilar uchun esa ushbu o'quv

materialini o'zlashtirishga yordam beruvchi qo'shimcha algoritmlar, eslatmalar, tavsiyalar tizimi ishlab chiqiladi.

Muammolarni bartaraf etish yo'llari Differensial o'qitishni samarali joriy etish uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq. O'qituvchilar uchun malaka oshirish kurslari va amaliy seminarlar tashkil etish. Sinf ichida kichik guruhli ishlash tizimini yo'lga qo'yish[5]. O'quv dasturlarini o'quvchilarning imkoniyatlari va ehtiyojlariga moslashtirish. Raqamli ta'lim vositalari yordamida o'quvchilarga individual topshiriqlar taqdim etish. O'quvchilarning rivojlanish darajasini o'lchaydigan diagnostika tizimini ishlab chiqish. Ota-onalar bilan muntazam pedagogik maslahat va hamkorlikni yo'lga qo'yish.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, O'zbekistonda boshlang'ich ta'limda differensial o'qitishning nazariy asoslari yaratilgan bo'lsa-da, uni amaliyotda to'liq joriy etish uchun hali bir qator ishlar amalga oshirilishi kerak. Bunda o'qituvchilarning metodik tayyorgarligini oshirish, o'quv dasturlarini moslashtirish, baholash tizimini takomillashtirish va raqamli vositalarni keng joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Differensial yondashuvni to'liq yo'lga qo'yish orqali har bir bola o'z imkoniyatini to'liq namoyon etishi, ta'lim sifati esa sezilarli darajada oshishi mumkin.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Umumiy o'rta ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi" qarori, 2019 yil.
2. Milliy o'quv dasturi. — Toshkent, 2023.
3. Zenodo.org: "Boshlang'ich sinflarda mantiqiy masalalar yordamida differensial o'qitish usullari", 2024.
4. Cspu.uz: "Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi bo'yicha malaka talablari", 2024.
5. Journals.uz: "Ta'lim jarayonida individuallashtirish va tabaqalashtirishning ahamiyati", 2020.
6. Soff.uz: "Matematika ta'limida differensial va individual yondashuv", 2024.